

PSIXOLOGIYA FANINING NAZARIY TAHLILI**Rustamjonova Muhtasar****Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti****Jismoniy madaniyat fakulteti****Texnologik ta'lim yo'nalishi 25/1 guruh talabasi****muhtasarrustmjonova30@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17747394>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining nazariy asoslari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Maqolada psixologiyaning predmeti, asosiy tushunchalari, metodologiyasi va fan sifatida shakllanish jarayoni o'rganiladi. Shuningdek, psixologiya nazariyalarining shaxs rivoji, aql va xulq-atvorni tushunishdagi roli ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: Psixologiya, nazariy tahlil, fan predmeti, psixologik jarayonlar, tadqiqot metodlari, shaxs rivoji

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and stages of development of psychology. The article examines the subject, basic concepts, methodology, and the process of formation of psychology as a science. It also highlights the role of psychological theories in understanding personality development, intelligence, and behavior.

Keywords: Psychology, theoretical analysis, subject, psychological processes, research methods, personality development

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы и этапы развития психологии. Рассматриваются предмет, основные понятия, методология и процесс становления психологии как науки. Также освещается роль психологических теорий в понимании развития личности, интеллекта и поведения.

Ключевые слова: Психология, теоретический анализ, предмет, психологические процессы, методы исследования, развитие личности.

KIRISH

Psixologiya - insonning ruhiy hayoti, psixik jarayonlari va xulq-atvorini ilmiy asosda o'rganadigan nisbatan yosh fan hisoblanadi. Inson psixikasi murakkab tizim bo'lib, unda sezgi, idrok, xotira, tafakkur, emotsiyalar, motivatsiya va shaxsiy xususiyatlar o'zaro uzviy bog'liq holda ishlaydi. Shu sababli psixologiya fanining nazariy tahlili inson faoliyatini chuqurroq tushunish, shaxsning ruhiy rivoji va jamiyatdagi moslashuvini o'rganish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologiya nazariyasi inson xulq-atvorini tushuntirishda turli konsepsiyalardan foydalanadi. Masalan, biheviorizm inson xatti-harakatini o'rganishga urg'u beradigan bo'lsa, kognitiv yondashuv tafakkur va ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonlariga e'tibor qaratadi. Shu bilan birga, psixologiyaning filogenetik va ontogenetik yondashuvlari shaxsning rivojlanish bosqichlarini va individual farqlarini ilmiy tahlil qilish imkonini beradi. Psixologiya fanining nazariy tahlili nafaqat insonning ruhiy jarayonlarini o'rganish, balki pedagogika, tibbiyot, sotsiologiya va nevrologiya kabi boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda tadqiqot olib borishni ta'minlaydi. Nazariy jihatdan mustahkam poydevor shaxsning psixologik holatini aniqlash, shaxsiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va psixologik maslahat xizmatlarini samarali tashkil etish imkonini yaratadi. Shuning uchun psixologiya fanini o'rganish jarayonida nazariy tahlil insonning ichki ruhiy dunyosini tushunish, turli psixik jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash va amaliy tadqiqotlarda ilmiy asos sifatida ishlatiladi. Mazkur maqola psixologiya fanining nazariy asoslarini

chuqurroq o'rganishga, uning rivojlanish yo'nalishlarini va zamonaviy yondashuvlarini tahlil qilishga qaratilgan.

ASOSIY QISM

Psixologiya fani insonning ruhiyati va psixik jarayonlarini o'rganadi. Predmeti sifatida quyidagi asosiy jihatlar ajratiladi: sezgi, idrok, xotira, tafakkur, his-tuyg'ular, motivatsiya va shaxsiy xususiyatlar. Shu bilan birga, psixologiya shaxsning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sirini, uning xulq-atvorini va ijtimoiy moslashuvini ham tahlil qiladi.

Psixologiya fanining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat. Insonning ruhiy jarayonlari va xatti-harakatlarini tushuntirish. Shaxsning ijtimoiy, emosional va intellektual rivojini aniqlash. Psixologik metodlar yordamida shaxsiy va kasbiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish. Turli yosh va ijtimoiy guruhlar uchun psixologik maslahat va diagnostika tizimlarini yaratish.

Psixologiya fanining rivojlanish bosqichlari

Qadimgi davr psixologiyasi (mil. avv. - V asr) Bu davrda inson ruhiyati haqidagi qarashlar mifologik va diniy asosga tayangan. Ruhiy jarayonlar ko'pincha ruhlar yoki ilohiy kuchlar bilan izohlangan.

Ilmiy falsafiy psixologiya (XVII - XVIII asr) Bu bosqichda inson ruhiyati va xulq-atvori haqida falsafiy qarashlar shakllangan. Rene Dekart, J. L. Malbran va boshqa olimlar inson aqlini va ruhiyatini ilmiy asosda tahlil qilishga uringan.

Empirik va tajribaviy psixologiya (XIX asr) Wilhelm Wundt tomonidan asos solingan tajribaviy psixologiya, ruhiy jarayonlarni tajribalar orqali o'rganishga asoslangan. Shu davrda psixologiya mustaqil fan sifatida shakllana boshladi.

Zamonaviy psixologiya (XX - XXI asr) Bu davrda psixologiya turli yo'nalishlarga bo'lingan: bihevizizm, kognitiv psixologiya, psixoanaliz, gumanistik yondashuv va boshqalar. Zamonaviy psixologiya inson psixikasini kompleks tizim sifatida o'rganadi va boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda rivojlanadi.

Psixologiyada bir nechta asosiy nazariy yo'nalishlar mavjud:

Bihevizizm: xatti-harakatlar va tashqi ta'sirlarni o'rganadi, ichki ruhiy jarayonlarga kamroq urg'u beradi (D. Uotson, B. Skinner).

Kognitiv psixologiya: inson tafakkuri, xotira va ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonlariga e'tibor qaratadi (J. Piaget, A. Neisser).

Psixoanalitik yondashuv: shaxsning ruhiy rivoji va xulq-atvori ichki, ko'pincha ong osti motivlar bilan bog'liqligini ta'kidlaydi (Z. Freud).

Gumanistik psixologiya: shaxsning o'zini rivojlantirish, o'zini anglash va ijobiy potentsialini amalga oshirishiga urg'u beradi (A. Maslow, K. Rogers).

Nazariy tahlil psixologiya fanida ilmiy bilimlarni tizimli ravishda o'rganish, ularni bir-biri bilan bog'lash va umumiy konsepsiyalar shakllantirish jarayonidir. U quyidagi vazifalarni bajaradi. Psixologik tushunchalarni aniqlash va tizimlashtirish: Nazariy tahlil orqali sezgi, idrok, xotira, tafakkur, emotsiyalar, motivatsiya kabi psixik jarayonlar ilmiy asosda tasniflanadi, ularning xususiyatlari va o'zaro bog'liqligi aniqlanadi. Nazariy konsepsiyalarni solishtirish va baholash: Turli psixologik maktablar va yondashuvlar - bihevizizm, kognitiv psixologiya, psixoanaliz, gumanistik psixologiya - o'zaro solishtiriladi. Shu orqali har bir yondashuvning afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinadi. Fan rivojining tarixiy va zamonaviy bosqichlarini o'rganish: Nazariy tahlil psixologiyaning qadimgi davrdan zamonaviy fan shakllanishigacha bo'lgan yo'lini, fan metodologiyasining evolyutsiyasini va ilmiy tamoyillarini aniqlashga yordam beradi. Amaliy

tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratish: Nazariy tahlil psixologik bilimlarni amaliy ishlar, masalan, ta'lim, psixoterapiya, kadrlar tayyorlash va inson resurslarini rivojlantirishda qo'llash imkonini beradi. Nazariy tahlilning afzalligi shundaki, u faqat ma'lumotlarni to'plash bilan cheklanmaydi, balki ularni ilmiy asosda umumlashtiradi, xulosa chiqaradi va yangi ilmiy g'oyalarni ishlab chiqishga zamin yaratadi. Shu bilan birga, nazariy tahlil psixologik jarayonlarning murakkabligini, ularning individual va ijtimoiy kontekstda qanday ishlashini tushunishga yordam beradi.

XULOSA

Mazkur maqolada psixologiya fanining nazariy tahlili va rivojlanish yo'nalishlari keng qamrovli tarzda o'rganildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, psixologiya fanining predmeti inson ruhiyati va psixik jarayonlar bo'lib, u sezgi, idrok, xotira, tafakkur, his-tuyg'u va motivatsiya kabi elementlarni o'z ichiga oladi. Fan rivojining tarixiy bosqichlari va zamonaviy yo'nalishlar - bihevizorizm, kognitiv psixologiya, psixoanaliz va gumanistik yondashuvlar - psixologik tushunchalarni chuqurroq tushunishga imkon yaratadi. Nazariy tahlil psixologiyada ilmiy bilimlarni tizimli ravishda o'rganish, ularni umumlashtirish va amaliy tadqiqotlar uchun mustahkam asos yaratishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, psixologiyaning boshqa fanlar bilan integratsiyasi insonning ijtimoiy va shaxsiy rivojini tushunishda ilmiy yondashuvlarni kengaytiradi. Umuman olganda, psixologiya fanining nazariy tahlili shaxsning psixologik holatini baholash, ijtimoiy muhit bilan moslashuvini aniqlash va zamonaviy psixologik amaliyotlarni rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological testing* (7th ed.). Prentice Hall.
2. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
3. Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. Basic Books.
4. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
5. Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. Macmillan.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
7. Wundt, W. (1897). *Principles of physiological psychology*. Wilhelm Engelmann.
8. Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2016). *Theories of personality* (11th ed.). Cengage Learning.
9. Hergenhahn, B. R., & Henley, T. B. (2014). *An introduction to the history of psychology* (7th ed.). Cengage Learning.